

Titz, Karel

[První pokus o vědecký výklad je Dobrovského Žižka = žhář]

In: Titz, Karel. *O původu jména Žižka*. Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 16-17

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126442>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

První, kdo se pokusil vyložit vědecky, co znamená jméno *Žižkovo*, byl, jak již naznačeno svrchu, Josef Dobrovský. Výklad jeho brzy zapadl a zapomnělo se naň vůbec, jako se zapomnělo, že první, kdo chtěl *Jana Žižku* z listiny r. 1384 pokládati za otce slavného *Jana Žižky*, byl vlastně Pelcel. Když na výklad Dobrovského upozornil Josef Hanuš v práci „František Martin Pelcel“ r. 1914, bylo již zase dávno po diskusi o *Žižkovi*, která se konala r. 1911. Ale kdybychom neuvedli mínění Dobrovského plně, zůstaly by ukryty i ony podrobnosti výkladu Dobrovského, jež dodnes mají cenu a jež sluší vděčně uvést¹.

V ročenice *Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779* pravil na str. 241 (je to odpověď na 12. otázku některého odběratele): „*Žižka* není jméno obecné (appellativum), nýbrž vlastní a neznamená v žádném slovanském jazyce (in keinem slavischen Dialekte) jednooký. Říká se sice: slepý *Žižka*, protože *Žižka* byl jednooký. To se děje však přirovnáním a jen na výsměch (im Spotten) . . . *Žižka* jmenoval se *Žižka*, než ztratil jedno oko. Nuže, neznamená-li slovo *Žižka* jednookého, co tedy znamená? To, co nyní znamenají všechna vlastní jména, totiž nic. Kdyby si přece někdo přál zvědět etymologii tohoto jména, musilo by se přeložit Brenner (palič, žhář). Nebo žhnauti, žhíti, žžiti znamená glühen a v činném významu (in wirkender Bedeutung) rozzehnouti, spáliti, na př. zažhly (sie haben verbrennet). To se vyskytuje v jednom starém českém překladě činů Alexandrových. Říká se: rožži (rožžhi) svíčku = zünde die Kerze an, žžavý, také žižavé uhlí od žhāti, ač se v některých krajinách říká „řeřavé uhlí“, to první však je správnější. Žhář je Marktbrenner u Komenského. V jednom starém překladu latinského *Veni Sancte Spiritus* překládá se „inflammā“ slovem *zažži*. Jméno *Žiž* bylo by tudíž odvozovati od slova žžiti a koncová slabika *-ka* je tvar podstatného jména (die Endsilbe *-ka* ist die Form eines Nennwortes), jako ve slovech *vladyka*, *vozka* a jiných. Domnívám se tu, že se má psátí ne *Žiška*, nýbrž *Žižka*², neboť tak se píše v listině, jejíž originál se chová v Budějovicích a kterou p. Pelcel otiskl ze samotného originálu ve Vorberichtu druhého vydání své *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen*; takto také píše Vavřinec z Březové, Bartošek, Kuthen, Hájek, Veleoslavín, Pešina. Jen Krugerius a Balbín piší *Žiška*, proto, že psali latinsky

¹ Nás na to upozornil pan univ. profesor dr. Ant. Beer ze svých výpisků k práci „K dějinám slov *böhmisch* a *čechisch*“.

² Viz však o tom dále na str. 51.

nebo proto, že *ž* před *k* ve výslovnosti zní trochu tvrději. Také ve slovech *sladký*, *kluzký* vyslovují se zvuky (die Schalle) *s* a *k* trochu tvrději a přece se píše podle etymologie *sladký* a *kluzký* a ne *slatký*, *kluský*; ovšem lze měkkou hlásku (Laut) *ž* před *k* těžce vysloviti, avšak dobře vycvičený český jazyk může tak dobře vysloviti *Žižka* jako *nůžky*, *zápražka*, *knížka*, *vižka* a více jiných slov, v nichž stojí *ž* před *k*.“

Výklad Dobrovského neměl úspěchu, neboť nepodával důvodu, proč by byl slavný *Jan Žižka z Trocnova* zván *Paličem* a proč by byla čeština pro ten pojem utvořila nové slovo, když měla pro něj stará slova *palič* a *žhář*, *žžáhač*. A uvažme i psychologický důvod, proč nebyla přijata tato etymologie Dobrovského. V tu chvíli právě *Pelcel* rehabilitoval, ať tak říme, *Žižku*: umožňoval, řekneme, i katolickým kněžím, aby ho mohli mít v úctě, a těch přece bylo mezi buditeli tolik! Právě *Pelcel* v uvedeném již „*Vorberichtu*“, jak upozornil na to *Hanuš* na str. 49: „... nesměl by Čech býti hrdým na rekovství svého *Žižky* nebo *Prokopa*? Ovšem byli to neblázi husité, ale věřili přece v Krista, ctili jeho svatou matku a sv. *Václava*; ba *Žižka* dával si denně v táboře čísti mši; mají tudíž v tom přednost před pohanskými hrdinami, jejichž činy bez ohledu na jejich pohanství vynášeny jsou až do nebes.“

Dobrovského etymologie zapadla tak dokonale, že r. 1911 nikdo neodporoval *Frintovi*, když tvrdil, že on první uvádí jméno *Žižka* ve vztah s kořenem *žeg*. Avšak ono místo na str. 242: „die Endsilbe *-ka* ist die Form eines Nennwortes, so wie in den Wörtern *Wladika*, *Wozka* und andern,“ ukazuje, jak *Dobrovský* znal ducha jazyka českého a jak bystře usuzoval; praví tu prostými slovy a formou dnes ne dost přesnou — podle tehdejšího stavu české filologie, již teprve on založil — totéž, co o 132 let později *Frinta* nevyceřil, ač se mohl poučiti z vědecké mluvnice české, a co bystře formuloval *Lang*, že se totiž příponou *-ka* tvoří nomina agentium, t. j. jména osob jednajících, a že by tedy slovo *Žižka*, kdyby bylo vůbec ve spojení s kořenem *žeg-*, musilo značiti *paliče*, nikoliv *jednookého* (komu bylo oko vyžehnuto), jak vykládá *Frinta*.

4.

Všimněme si práce *M. Millauera* „*Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnow*“ z r. 1824. *Palacký* napsal o ní polovarovně, polopochvalně (viz pozn. 379 k třetímu dílu *Dějin*, 4. vydání, otištěnou v 4. díle 4. vydání na str. 317): „*Zprávy o Žižkovi*, podané od *Max. Millauera* v knize *Diplomatisch-historische Aufsätze* atd., jsou